

Євченко Наталія Григорівна,
Белова Інна Валеріївна, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ГРАНИЧНОГО РІВНЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ БАНКУ

Анотація. У статті обґрунтовано взаємозв'язок показників податкового навантаження та ефективності діяльності банку за допомогою оптимізаційної моделі рентабельності банку. Запропоновано методику розрахунку граничного рівня податкового навантаження для вибору оптимального варіанта податкової діяльності банку.

Ключові слова: податкова діяльність банку, податковий менеджмент банку, податкове планування, податковий аналіз, податкове навантаження банку, показники ефективності діяльності банку, оптимізаційна модель рентабельності банку, граничний рівень податкового навантаження.

Постановка проблеми. В умовах невизначеності зовнішнього середовища та високої ризиковості діяльності конкурентні переваги отримують банки, здатні забезпечити ефективну взаємодію всіх елементів системи управління, включаючи як організаційну, так і фінансову складову. Податковий менеджмент як підсистема управління фінансами, може стати вагомим фактором, що визначає ефективність діяльності банку, оскільки податкові відносини опосередковують більшість його операцій.

Визначення податкового навантаження банку з точки зору податкового менеджменту є важливим з декількох причин. По-перше, податковими органами згідно Наказу Державної податкової адміністрації

України № 201 [5] передбачається застосування показника податкової віддачі для складання плану-графіка перевірок банків з метою запобігання ухилення від оподаткування та профілактики податкових правопорушень.

По-друге, показники податкового навантаження використовуються в податковому плануванні з метою оптимізації податкової діяльності банку. Особливу увагу необхідно звернути на визначення оптимального і граничного податкового навантаження банку, оскільки високе податкове навантаження послаблює конкурентоспроможність банку та негативно впливає на ефективність його діяльності (табл. 1).

Таблиця 1 — Показники податкового навантаження та рентабельності активів банків з найбільшим податковим навантаженням станом на 01.01.2009 р.

№ з/п	Назва банку	Податкове навантаження, %	Нарахована сума податку на прибуток, тис. грн.	Чистий прибуток/збиток, тис. грн.	Рентабельність активів, %
1	АКБ «Новий»	35,90	312,6	-1 165	0,00
2	Банк «Глобус»	26,51	7,3	255	0,09
3	ЗАТ «Прайм-Банк»	25,12	605,4	420	0,04
4	АКБ «Базис»	23,01	638,3	1 447	0,14
5	ВАТ «Реал Банк»	22,43	131,9	320	0,12
6	Середнє по банківській системі	14,93	x	x	0,32

Банку необхідно визначати фактори, що дозволяють адекватно оцінити податкове навантаження і безпосередньо управляти ним при прийнятті управлінських рішень. Можливості підвищення ефективності функціонування банку напряду залежать від своєчасного та якісного аналізу податкового навантаження, що дозволить врахувати податкові наслідки здійснення тих чи інших операцій банку в процесі прийняття управлінських рішень. В зв'язку з цим особливого значення набуває теоретичне осмислення та визначення методології розрахунку податкового

навантаження для використання при ухваленні управлінських рішень у сфері податкової діяльності банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що незважаючи на необхідність якісної та достовірної оцінки податкового навантаження для врахування її результатів в управлінні фінансами банку, на сьогодні відсутня єдність серед науковців щодо методики визначення податкового навантаження на мікрорівні та виділення факторів, що впливають на його величину. Плідно працюють над цією проблематикою В.О. Білостоцька, В.І. Островецький [8], В.І. Панченко [4], О.В. Тимошенко [9], К.П. Проскура [6], В.Г. Корнус [1], С. Михайленко [3]. Проте більшість вітчизняних науковців зосереджують свої дослідження на аналізі податкового навантаження підприємств. Недостатньо уваги приділяється обґрунтуванню методики визначення податкового навантаження таких платників податків як банки. Дослідження даного напрямку в основному містять часткову статистичну інформацію [7] та коментарі щодо розрахунку податкового навантаження за методикою Державної податкової служби України.

Мета статті полягає в обґрунтуванні методики розрахунку граничного рівня податкового навантаження для вибору оптимального варіанта податкової діяльності банку на основі дослідження взаємозв'язку показників податкового навантаження та ефективності діяльності за допомогою оптимізаційної моделі рентабельності банку.

Виклад основного матеріалу. Податкове навантаження є центральним в системі податкового менеджменту, перш за все, з точки зору таких його інструментів, як податкове планування (з метою податкової оптимізації) та податковий аналіз (з метою виявлення факторів, що впливають на податкову базу та факторів виникнення податкових ризиків).

Проведений аналіз методичних аспектів податкового навантаження банку в науковій літературі дозволяє стверджувати, що на сьогодні серед

дослідників відсутні єдині погляди як щодо визначення самого поняття податкового навантаження, так і методики його розрахунку. На основі проаналізованих підходів до оцінки податкового навантаження, можна зробити висновок про найбільш доцільний варіант його розрахунку для банку через показники нарахованої суми податків і прибутку до оподаткування. Пропонується використовувати значення нарахованих податків, а не сплачених, оскільки саме нараховані податкові зобов'язання відображають податкове навантаження та дозволяють врахувати строки сплати різних податків. Необхідно підкреслити, що даний показник повинен розраховуватись за правилами фінансового обліку, оскільки саме показник прибутку до оподаткування в фінансовому обліку і є показником фінансового результату діяльності банку.

Слід зазначити, що здійснення податкової діяльності банку повинно забезпечувати не стільки мінімізацію податкового навантаження, скільки підвищення ефективності функціонування банку в цілому, враховуючи його стратегічні цілі та завдання. При цьому результатом заходів податкового планування є вибір такого варіанта податкової діяльності, який забезпечить оптимальне співвідношення податкового навантаження банку з показниками ефективності діяльності.

Звичайно, існує безліч підходів щодо визначення ефективності податкового менеджменту та взагалі діяльності банку. Здебільшого під ефективністю розуміють співвідношення результатів (вигод) та витрат. Проте для вирішення завдань даного дослідження було обрано підхід, який передбачає визначення ефективності податкового менеджменту виходячи із співвідношення податкового навантаження і рентабельності, оскільки достовірно оцінити всі витрати, пов'язані з податковим менеджментом банку, щоб потім порівняти ефект і витрати, дуже складно, відповідно і результат буде визначений із значними погрішностями.

Згідно запропонованого підходу до оцінки заходів податкового менеджменту в процесі податкового аналізу визначається оптимальне

співвідношення податкового навантаження і рентабельності, виходячи з якого обираються методи податкового планування і розраховується структура податкових витрат.

Для дослідження впливу податкового навантаження на показники ефективності діяльності, розглянемо процес податкового менеджменту як вирішення певної задачі управління податковою діяльністю банку. Дану задачу управління ми будемо розглядати як математичну. Особливістю такої математичної задачі є те, що вона, на відміну від інших математичних задач, допускає не одне, а декілька варіантів управлінських рішень. Якщо є декілька варіантів вирішення задачі, то можемо говорити про вибір такого рішення, яке з урахуванням визначених критеріїв (контрольованих параметрів) є найкращим [2]. Показник, що відображає кількісну оцінку ступеня врахування контрольованих параметрів, будемо розглядати як критерій ефективності податкового менеджменту. Найбільш оптимальним рішенням в цьому випадку буде такий, при якому критерій ефективності набуває мінімального або максимального значення.

Для визначення взаємозв'язку податкового навантаження та показників ефективності діяльності банку було побудовано економетричну оптимізаційну модель рентабельності банку. Дана модель забезпечує взаємозв'язок показників фінансового та податкового планування через розрахунок граничного рівня податкового навантаження та визначення його впливу на показники рентабельності банку.

Узагальнену оптимізаційну модель було розроблено на основі показника рентабельності активів (1), оскільки саме він характеризує ефективність менеджменту банку. Проте математична формалізація моделі справедлива і при використанні показників рентабельності капіталу або рентабельності витрат. На стадії розрахунків, залежно від обраного показника рентабельності формуються необхідні вхідні дані та обираються відповідні фактори.

$$\min_{\theta} R = \frac{\Pi(\theta, x_1, x_2, \dots)}{A(\theta, z_1, z_2, \dots)}, \quad (1)$$

за умови, що $\theta \in [\theta_{\min}, \theta_{\max}]$

де R – функція рентабельності активів банку;

Π – функція чистого прибутку банку,

A – функція середніх активів банку;

θ – податкове навантаження з податку на прибуток банку;

x_1, x_2, \dots – фактори для моделювання чистого прибутку банку;

z_1, z_2, \dots – фактори для моделювання середніх активів банку.

За результатами моделювання авторами сформульовано вимоги до факторів, що можуть включатися в оптимізаційну модель: фактор повинен суттєво впливати на показник рентабельності та його складові; для забезпечення адекватності моделі фактор повинен бути відносною величиною, оскільки податкове навантаження і рентабельність – відносні показники; фактори повинні бути незалежними один від одного.

Для апробації оптимізаційної моделі рентабельності на основі фактичних показників була використана статистична інформація банків першої та другої груп за 19 кварталів з 01.07.2004 по 01.01.2009. Як контрольовані параметри визначено податкове навантаження з податку на прибуток та рентабельність активів, період моделювання – квартал. Серед факторів моделі було розглянуто частку адміністративних витрат, частку витрат на формування резервів і частку витрат на персонал у сумі витрат банку, частку недохідних активів, частку кредитів, частку резервів у сукупних активах банку та ставку за кредитами.

Враховуючи сформульовані вимоги, при апробації моделі як фактор використовувався показник податкового навантаження з податку на прибуток, розрахований за даними фінансового обліку, оскільки він безпосередньо впливає на таку складову показника рентабельності активів як чистий прибуток. Крім того, податок на прибуток має найбільшу

питому вагу в надходженнях до бюджету, що забезпечуються банками. А, враховуючи те, що сума надходжень за податком на прибуток формується, в основному, за рахунок сплати цього податку найбільшими та великими банками, показники їх діяльності і було обрано для апробації моделі.

Для груп середніх та малих банків доцільно проводити оптимізаційні розрахунки на основі побудови моделі за показником рентабельності витрат, що зумовлено особливостями їх функціонування та пріоритетними завданнями фінансового управління. Обов'язковим фактором в модель в даному випадку повинно бути включене загальне податкове навантаження, виходячи з його впливу на формування витрат банку, а також враховуючи його рівень по банківській системі. Як свідчать результати проведеного аналізу, найбільші значення показника загального податкового навантаження спостерігались по групам малих та середніх банків (табл. 2).

Таблиця 2 — Показники податкової звітності банків з найбільшим загальним податковим навантаженням станом на 01.01.2009 р.

№ з/п	Назва банку	Нарахована сума податку на прибуток, тис. грн.	Сума інших податків, зборів, тис. грн.	Сума відрахувань до соціальних фондів, тис. грн.	Загальне податкове навантаження, %
1	АКБ «Новий»	312,6	318,5	979,9	35,9
2	«Мотор Банк»	0,0	218,3	289,6	30,0
3	Банк «Глобус»	7,3	0,0	598,4	26,5
4	ЗАТ «Прайм-Банк»	605,4	54,2	335,5	25,1
5	ВАТ «КБ «Причорномор'я»»	273,0	166,2	676,9	24,9
6	АКБ «Базис»	638,3	669,3	2195,1	23,0
7	ВАТ «Реал Банк»	131,9	72,9	534,9	22,4
8	«Астра Банк»	0,1	700,0	284,8	22,3
9	ВАТ КБ «Південкомбанк»	443,5	363,2	758,5	21,9
10	ЗАТ «Інвест-Кредит Банк»	115,1	131,3	506,3	21,7

За допомогою оптимізаційної моделі було визначено граничне квартальне значення податкового навантаження $\theta = 0,17$ (17 %) і відповідне йому квартальне значення рентабельності активів $R = 0,0031$

(0,31 %) для групи «найбільших» банків (рис. 1а) та $\theta = 0,20$ (20 %) і $R = 0,0031$ (0,31 %) для групи «великих» банків (рис. 1б) на наступний 20 квартал. При цьому для моделювання рентабельності активів «найбільших» банків за результатами кореляційного аналізу були враховані частка адміністративних витрат та частка кредитів; для моделювання рентабельності активів «великих» банків — частка адміністративних витрат та частка недохідних активів. Таким чином, за допомогою використання різних показників як факторів моделі можна відшукати такі нормативні значення контрольованих параметрів, які дозволяють досягти запланованих показників податкового навантаження та рентабельності.

Ліва частина кривої функції рентабельності до мінімального значення, характеризує вплив податкового навантаження на показник рентабельності, тобто чим менше значення податкового навантаження, тим вище показник рентабельності, що свідчить про можливість застосування оптимізаційних методів податкового планування. Даний відрізок кривої і використовується для визначення оптимального співвідношення між рентабельністю та податковим навантаженням. Відрізок кривої функції рентабельності, що розміщений з права від мінімального значення рентабельності, характеризує вплив отриманого банком в процесі діяльності фінансового результату на величину податкового навантаження, тобто чим більший прибуток, тим більше податкове навантаження. Даний відрізок кривої може використовуватись у фінансовому менеджменті банку при розробці пріоритетних завдань управління прибутком.

Висновки. Таким чином, оптимізаційна модель рентабельності активів банку забезпечує взаємозв'язок фінансових та податкових показників діяльності банку через розрахунок рівня податкового навантаження та визначення його впливу на показники рентабельності діяльності.

Результати розрахунків на підставі даної моделі доцільно використовувати на етапі вибору оптимального варіанту здійснення податкової діяльності банку із декількох альтернативних в процесі податкового планування. Оптимальним в даному випадку буде такий варіант податкової діяльності, за яким співвідношення податкового навантаження та рентабельності найбільше відповідає планам банку на наступний період залежно від обраної фінансової стратегії. Для цього в процесі податкового аналізу необхідно знайти таке значення показника податкового навантаження, при якому значення функції рентабельності мінімальне. В такому випадку розраховане значення податкового навантаження буде граничним, тобто таким, що показує максимальний рівень податкового навантаження при якому можливе ефективне функціонування банку. Розраховане граничне значення податкового навантаження слугуватиме своєрідним критерієм ефективності заходів податкового менеджменту та індикатором відповідності податкової діяльності цілям і завданням фінансової стратегії банку при проведенні податкового контролю.

Крім того, використання оптимізаційної моделі для розрахунків в податковому аналізі дозволить виявити фактори, фінансові і податкові, які найбільш істотно впливають на досягнення запланованих показників фінансового результату, податкового навантаження та показників ефективності діяльності та визначити напрямки управління ними.

Список літератури

1. Корнус В. Оцінка податкового навантаження на рівні підприємства [Текст] / В. Корнус, В. Квасов, О. Пономарьов // Економіст (укр.). — 2007. — № 10. — С. 47-52.
2. Малыхин В.И. Экономико-математическое моделирование налогообложения [Текст] / В.И. Малыхин. — М. : Высшая школа, 2006. — 103 с.

3. Михайленко С. Управління податковим навантаженням як фактор фінансового забезпечення підприємства [Текст] / С. Михайленко // Економіст. — 2008. — № 11. — С. 67-70
4. Панченко В.І. Податкове навантаження як засіб впливу на економічні процеси країни [Текст] / В.І. Панченко // Актуальні проблеми економіки (укр.). — 2005. — № 9. — С. 70-76.
5. Про затвердження нової редакції Методичних рекомендацій щодо складання плану-графіка проведення планових виїзних перевірок суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] : наказ ДПА України № 201 від 28.03.2008 р. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> — Заголовок з екрану.
6. Проскура К.П. Модель управління податкового навантаження на мікрорівні [Текст] / К.П. Проскура // Формування ринкових відносин в Україні (укр.). — 2007. — № 5. — С. 9-16.
7. Сисоєва Т. Позитивна динаміка надходжень до бюджету від фінансових установ [Електронний ресурс] / Т. Сисоєва // Вісник ДПАУ. — № 24. — 2008. — Режим доступу : // http://www-us.visnuk.com.ua/srv6/article/one/Pozytyvna_.html. — Заголовок з екрану.
8. Сороко С.І. Алгоритм оцінки податкового навантаження на суб'єктів господарювання [Текст] /С.І. Сороко, В.О. Білостоцька, В.І. Островецький // Наукові праці Науково-дослідницького інституту при міністерстві фінансів України. — К. — 2002. — № 2. — С. 79-87.
9. Тимошенко О.В. Оцінка податкового навантаження на юридичних та фізичних осіб [Текст] / О.В. Тимошенко // Формування ринкових відносин в Україні (укр.). — 2006. — № 3. — С. 128-132.

Summary. In the article grounded intercommunication of indexes of the tax loading and efficiency of activity of bank by the optimization model of profitability of bank. The method of calculation of maximum level of the tax loading is offered for the choice of optimum variant of tax activity of bank.

Євченко Н.Г. Методичні підходи до визначення граничного рівня податкового навантаження банку / Н.Г. Євченко, І.В. Белова // Вісник Української академії банківської справи. - 2009. - № 2. - С. 60-65.